

זיהוי המכותב של איגרת תשיח באיגרות הראי"ה

א.

קשייו של הרב קוק המעוכב בשוויץ בזמן מלחמת העולם הראשונה, בעוד משפחתו וקהילתו נמצאות הרחק ממנו בארץ ישראל¹, שזורים ברוב מכתביו של הרב קוק מתקופה זו. קושי זה אינו מתמצה בקשייו הפרטיים - אלא בניסיונותיו להקל על מצוקות החיים של יהודי ארץ ישראל, והוא בא לידי ביטוי גם בחלקה הראשון של איגרת תשיח (איגרות הראי"ה ב, עמ' שטז). הרב מתייחס בה ל"זלעפות רעב ומחסור נורא" שהיו מנת חלקם של תושבי הארץ, והוא מבקש סיוע כלכלי מ"אחינו היראים ומכל נדיב לב". לכאורה, ניתן היה לסווג איגרת זו כאיגרת השייכת לבקשות העזרה הפשוטות והמזעזעות בכנותן, אלא שבהמשך האיגרת מציין הרב את העובדה שבתום מלחמת העולם המתרחשת עתה תיתכן חלוקה גאוגרפית ומדינית מחודשת, ומציע לקדם התייחסות של המעצמות המנצחות ליהודים ולדרישותיהם הלאומיות גם בהשתדלות ציבורית מצד היהודים שומרי המצוות.

הפער שבין שני החלקים מרמז כי לא מדובר בפנייה לתורם פוטנציאלי גרידא, אלא לאדם בעל השפעה ציבורית. נראה שגם עורך האיגרות, הרצי"ה קוק, הבין זאת, אך באיגרת שהחזיק בידו לא נמצא כל סימן למכותב, והוא הסתפק בציון הערה קטנה בפתיחת האיגרת: "עוד לא נמצא למי זה נכתב"².

ב.

ב' אדר תרע"ה (25.2.1915) פורסם בעיתון יהודי-אמריקאי מכתב של הרב קוק למו"ל העיתון בתוספת הקדמה:

מר לעאן קמאייקא פון "טאגעבלאט" האט בעקומען פאלגענדען ריהרענדען בריעף פון דעם בעריהמטען גאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק, רב הכולל פון יפו אין די אידישע קאלאניעס אין ארץ ישראל, וועלכער שטיצט די בעוועגונג וואס דאס "טאגעבלאט" האט אנגעפאנגען צו מאכען, אין די

1 ראו 'ילדה חכמה וטובת שכל... - על אסתר יעל קוק, בתו של הראי"ה', ש' גרשוני, המעין, כסלו תשע"ח, עמ' 75-92.

2 על חשיבות זיהוי המכותבים כבר עמדנו בקצרה במאמר 'מכותבי ראייה ומכתבי הראי"ה', שמריה גרשוני ואיתם הנקין, עלוני ממרא 122, קרית ארבע התשס"ט, עמ' 154.

אינטערעסען פון די אידישע פאלק, די נויטיגע פארבערייטונגען צו דעם פריעדענס קאנגרעס. הרב קוק פערשפרעכט צו העלפען ריעזע בעוועגונג מיט זיינע אלע קרעפטען³.

בטרם נעין במכתב זה, נכיר מעט את המוזכר בהקדמה למכתב. ליאון (יהודה לייב) קאמייקא נולד בליטא בשנת ה'תרכ"ה לאביו, הרב דובער, שהיה אב"ד ווילקוביסק. בשנת תרמ"ה הגיע לארצות הברית, ועם נישואיו לבתו של כתריאל שרהזון, מחלוצי העיתונות היידית בארה"ב, הפך להיות שותף ובהמשך המו"ל של היומון 'יידישע טאגעבלאט' ושל השבועון 'יידישע גאזעטען'. קאמייקא היה גם עסקן יהודי ומראשי ה'סנטרל רעליף'. במלחמת העולם הראשונה עמד בראש ועד הסיוע לפליטים היהודים⁵.

באביב התרפ"ו ביקר קאמייקא בישראל, ועם הגיעו לירושלים ביקר בבית הרב קוק, שם שוחחו שיחה ארוכה⁶. לקראת שובו נערכה לכבודו במלון אמדורסקי סעודת פרידה עם שבעים מנכבדי ירושלים. המנחה, ר' יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי, הציג את האורח בפני המשתתפים "בספרו להם מה ראו על ככה לעשות את המשתה הזו, וכי החגיגה הזאת באה בתור קרבן תודה להאורח בעד כל מעשיו הטובים אשר פעל ועשה לטובת ירושלים בכלל ולטובת היהדות החרדית בפרט". הרב טוקצ'ינסקי גם ציין בפני הנוכחים שקאמייקא הוא בר אבהן ותלמיד חכם בפני עצמו. ראשון המברכים היה הרב קוק, שציין כי הוא מברכו הן כעסקן ציבורי רב פעלים, והן כידיד אישי שלי⁷. סביר שהרב קוק פגש את קאמייקא במסעו לאמריקה שהתקיים כשנה וחצי קודם למפגשם בירושלים.

בשנת תרפ"ח שכל קאמייקא את בנו, דוד. לאחר פטירת בנו ביקש קאמייקא מהנהלת 'עץ חיים' להקדיש מבנה לזכרו. ואכן, בטקס הנחת אבן הפינה לשכונת

3 תרגום: מר ליאון קאמייקא מ"טאגבלט" קיבל לידי את המכתב הבא מהגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק, רבה של יפו והמושבות היהודיות בארץ ישראל. [המכתב] תומך בתנועה שהחל "טאגבלט" לקדם, ומתייחס לאינטרסים של העם היהודי ולהכנות הדרושות לקונגרס השלום. הרב קוק משתוקק לעזור בכל כוחותיו לתנועת ענק זו]. 'הרב אברהם יצחק קוק פון יפו שטיצט "טאגעבלאט" פלאן, "יידישעס טאגעבעלאט', נ"י, 25.2.1915. ושוב ב-5.3.1915 בעיתון 'יודישע גאזעטען', נ"י.

4 "יד אייזנשטיין, אוצר זכרונותי, נ"י תר"צ, עמ' 25. ראה גם ספר קהילת סובלק ובנותיה, 'אלרואי וי' כרוסט (עורכים), ת"א תשמ"ט, עמ' 38.

5 ספר היובל של אגודת הרבנים האורתודוקסיים דארצות הברית וקנדה, נ"י תרפ"ח, עמ' סב-סג.

6 'בקורי מר קאמייקה', 'דאר היום' 15.4.1926. ראה גם 'בקורי מר קאמייקה', 'דאר היום' 18.4.1926.

7 'משתה הטה', 'דאר היום', 20.4.1926. ראו גם 'פגישה למר ל' קאמייקה', 'הארץ', 7.4.1926.

‘עץ חיים’ שבפאתי ירושלים הוזכרה בקשתו זו, ואף נאמרה תפילת ‘אל מלא רחמים’ לעילוי נשמת בנו⁸. גם מאיגרת הניחומים ששלח לו הרב קוק לאחר פטירת בנו⁹ ניתן לראות את הערכתו של הרב קוק את קאמייקא: “...המכבד תמיד את כבודו ופעולותיו הגדולות [...] ובעבודת הכלל אשר הוא עומד על במתה בכל כך מסירות רוח ונפש [...] מוקירו ומכבדו מאד...”.

ג.

נשוב למכתב שפורסם בעיתוניו של קאמייקא. בהערה החותמת את ההקדמה למכתב נאמר: “דער בריעף איז געשריבן אין העברעאיש און ער לויטעט אין זיין אידישע איבערזעצונג ווי פאלנט” [=המכתב כתוב בעברית ונקרא בתרגום ליידיש כדלקמן]. להלן נביא את המכתב כפי שפורסם ביידיש, ולאחריו את תרגומו. כיון שהתוכן הורק מכלי אל כלי וריחו נמר, השתדלנו לעבדו בסגנונו של הרב קוק.

יום כ"א שבט, שנת העת"ר סט. גאללען (שווייץ). סט. לעאנארד שטראסע 35 שלום וברכה לכבוד ידידי האדון המרומם רב פעלים, מר. יהודא ליב קאמייקא נ"י.

געעהרטער העדר !

צוליעב מיין ריזע נאך אייראפא פאריגען זומער אין די אינטערעסען פון די “אגודת ישראל”. בין איך צוליעב די מלחמה פעהאלטען געווארען אין חוץ לארץ, און איך האב זיך בעזעצט אין די נייטראלע שוייץ. מען מעלדעט מיר אז די לאגע פון אונזערע ברידער אין ארץ ישראל איז זעהר שרעקליך. איך ווייס אמת אז די אידישע פילאנטראפען אין אמעריקא, און דו אויך צווישען זיי, האבען פיעל געטהון פיר ארץ ישראל, אבער די לאגע פון אונזערע ברידער אין ארץ ישראל איז אזוי גרויליך אז אייער פילאנטראפישע טהעטיגקייט פיר זיי טאר ניט איהפערען. רערצו נאך ליידען אונזערע ארטאדאקסישע ברידעראון זייערע אישטאלטען אין ארץ ישראל פון א דאפעלטע צרה. איך האב בעקומען פון יפו א בריעף אין וועלכען מען מעלדעט מיר אז צושמאנד פון די “תלמוד תורה שערי תורה ובית מלאכה און די קיך איז אזוי שרעקליך אז ערנער קען נאר ניט זיין. עס איז דאריבער זעהר נויטווענדיג צו מאכען א שטארקען אפיעל צו אונזערע ברידער ארטאדאקסען און צו יעדען

⁸ ‘פרטי החגיגה הגדולה’, דאר היום, 21.4.1929.

⁹ תנחומיך ישעשעו נפשי, ז’ נוימן, [ירושלים] תשע"ט, עמ' 81.

פילאנטראפ, זיי זאלען נאך מעהר ארבייטען פיר ארץ ישראל דערהויפט פיר די ארטאדאקסישע אנשטאלטען און אויסשליסליך פיר די דערמאנטע תלמוד תורה אין יפו, אין וומען עס זיינען אבהענניג די לעבענס פון הונדערטער תלמידים און צעהנדליגע פאמיליען ווי אויך דאס לעבען פון די יתומים וועלכע ערנעהרען זיך פון די קיך. איך האף אז איהר מיט אייער איינפלוס, וועט מיט די הילף פון אלע אנדערע אידישע כלל טהוער אין אמעריקא קומען צו הילף די ארטאדאקסישע אידישע אנשטאלטען אין ארץ ישראל, צווישען זיי די דערמאנטע תלמוד תורה. וועלכע לעהרענט תורה, מלאכה און דרך ארץ צו אידישע קינדער אין ארץ ישראל.

איך וויל אייך דא אויך אויפערקזאם מאכען אויף א זאך, וואס אינטערעסירט אלע אידען. אויף גאר דער וועלט, ווי איהר ווייסט איז אין די ציוניסטישע טהעטינקייט אויך איינגעשלאסען די פאליטישע ארבייט פיר דער בעוועגונג. איך גלויב אז איהר פערשטעהט זיכער די וויכטינקייט פון דעם איצטיגען היסטארישען מאמענט, און מעגליך אז איהר האט שוין אנגעפאנגען צו פיהרען אונטערהאנדלונגען מיט ערנסטע דיפלאמאטען אין אמעריקא, וועגען דעם ווי אזוי מיר דארפען זיך פארבערייטען צו דעם פריעד ענס קאנגרעס, וועלכער וועט שטאטפינדען נאך די מלחמה, און אין וועלכע עס וועלען זיך בעטהיייליגען פערטרעטער פון אלע לענדער און פעלקער אין אייראפא און אזיען, און מיד דארפען אנפאנגען זעהר ערנסט דיפלאמאטישע פערהאנדלונגען וועגען דעם שיקזאל פון אונזער פאלק און זיין לאגע אין די אלגעמיינע וועלט בכלל און אין ארץ ישראל בפרט. אונזערע אידישע דיפלאמאטען האבען שוין אנגעפאנגען רעדען וועגען דעם און די בעוועגונג איז אזוי ווכטיג פיר אונזער פאלק אז אויך די ארטאדאקסישע אידען דארפען זי שטיצען איך בעט אייך דאריבער אז איהר זאלט וואס שנעלער אנפאנגען צו פערהאנדלען מיט די גדולים פון די פאליטישע וועלט אין אמעריקא, דערהויפט מיט אונזערע דארטיגע אנגעזעהענסטע אידישע גדולים און איהר זאלט אזוי גוט זיין און מיר מעלדען וועגען דעם רעזולטאט פון אייערע אונטערהאנדלונגען, איך פון מיין זייט בין בערייט. מיט נאמס הילף. אייך צו העלפען אין דער בעוועגונג פיר די אינטערסען פון אונזער פאלק און די גאנצע מענשהייט, וואס זיינען אבהענניג איינע פון די צוויטע.

והנני חותם בברכה ורגשי כבוד וצפיית ישועה

אברהם יצחק הכהן קוק

[יום כ"א שבט, שנת העת"ר סט. גאללען (שווייץ). רחוב סט. לאונרד 35
 שלום וברכה לכבוד ידידי האדון המרומם רב פעלים, מר. יהודא ליב
 קאמייקא נ"י.]

אדון נכבד. ע"י נסיעתי למטרת אסיפת "אגודת ישראל" בקיץ העבר נתעכבת
 ע"י רעש המלחמה בחו"ל, ובחיתי למושב עכובי את המדינה החופשית
 הניטרלית שוויץ. והנה אוזני קשבת רב קשב ממעמד אחינו בארץ הצבי
 שהוא מורה מאד, איום ונורא מאד, ד' ירחם. אמנם ידעתי שנדיבי אמריקה,
 וכבוד ידידי רב הפעלים, הרבו לעשות לטובת א"י, אבל מצבם של אחינו
 בארץ ישראל כל כך נורא, שאין די בנדיבותכם כלפיהם כעת. נוסף לזה, אחינו
 היראים בא"י ומוסדיהם הינם נתונים בצרה כפולה.

קיבלתי מכתב מיפו בו מודיעים לי שהמצב של מוסדות "שערי תורה" -
 התלמוד תורה ובית מלאכה והמטבח - הוא כל כך נורא, עד שאינם מצליחים
 להתפרנס בכוחות עצמם. על-כן ראוי מאוד לקרוא עצרה ולפרסם קולות
 קוראים לכל אחינו היראים ולכל נדיב לב, להוסיף בעבודה כללית לטובת
 אחינו בא"י וביחוד לטובת מוסדות היראים, ובלעדית למען התלמוד תורה
 הנ"ל ביפו, שעליו סמוכים חיהם של מאות תלמידים ועשרות אלפי משפחות,
 כולל חיי היתומים המתפרנסים מהמטבח. אקוה שכבודו ישים אל לבו את
 דברי היוצאים ממקור לבי, ויוסיף את עבודתו בקודש לטובת ארה"ק בכלל
 וביחוד לטובת המפעלים המתנהגים ע"פ דרך מורשת האבות. ביניהם התלמוד
 תורה הנזכר. המלמד תורה, מלאכה ודרך ארץ לילדים יהודים בארץ ישראל.

מדי דברי אעורר עוד על הדבר הכללי הנוגע ברום עולם הישראלי. הנה, בתוך
 העבודה הציונית, הלא העבודה הפוליטית לוקחת היא את מקומה, ובטח
 כבר יודע כבודו, ואולי כבר בא בדברים עם העובדים הפוליטיים היודעים את
 גדולת ערכה של השעה הזאת, זמן הרת עולם, איך אנו צריכים להיות מוכנים
 ליום שידובר בו בין איתני עולם על דבר השלום הכללי של אירופה ואסיה,
 לקחת דברים דפלומוטיים רציניים על דבר גורל אומתנו ויחסנו לתרבות
 העולמית בכלל ולחבל נחלתנו הלאומית לארץ-ישראל בפרט. והנה כבר
 מדברים ברזי עולם הללו אחינו הדיפלומטים, אבל כמה נכבד הדבר שמצד
 שלומי אמוני ישראל, אחינו שומרי מורשה, תצא תעמולה לעזרת התנועה
 רבת הערך הזאת.

אעורר בזה את כבודו שיקח דברים בזהירות הראויה עם הגדולים שבעולם
 הפוליטי שבאמריקה, ביחוד עם גדולי אחינו שם, ויטיב נא להודיעני מה
 עלתה בידו. והנני מצדי מוכן בע"ה לעמוד על המשמר ולעבוד בלב שלם

לטובת עמנו וארצנו ולטובת שלום האנושיות כולה האחוזים זה בזה.

והנני חותם בברכה ורגשי כבוד וצפיית ישועה

אברהם יצחק הכהן קוק]

הפתיחות והחתימות במכתב זה נשארו במקורן ולא תורגמו ליידיש, ולפיכך ניתן להשוות בין התארים שבהם מכתיר הרב את קאמייקא במכתב זה לתארו במכתב הניחומים ששלח הרב לקאמייקא כשלוש עשרה שנה מאוחר יותר. במכתב מהעיתון "ידידי האדון המרומם רב פעלים", ובמכתב הניחומים: "ידידי המרומם ונעלה, הרה"ח ורב פעלים".

ד.

תאריכי כתיבת המכתב בעיתון ואיגרת תשיח זהים - כ"א בשבט התרע"ה. גם תוכנו של המכתב זהה לתוכן האיגרת. כאמור, בגלל תרגום המכתב מהעיתון לא נוכל להיעזר בהשוואה סגנונית בין המכתבים. ולמרות זאת, ניתן לראות את הקרבה בין שתי האיגרות. האמת ניתנת להיאמר, שבתרגום המכתב מיידיש בחזרה לעברית נעזרתי רבות בהשוואה לאיגרת תשיח.

פרט ראשון בניסיון לזהות את המכותב באיגרת יהיה תוארו של המכותב בשטף הכתיבה - 'רב פעלים'. אמנם הרב קוק השתמש בתואר זה לא רק כלפי קאמייקא, ולכן אין בכך הוכחה, אך הרב קוק כינה כך את קאמייקא הן בשתי האיגרות ששלח אליו (המכתב שפורסם בעיתון ואיגרת הניחומים) והן בערב הפרדה הנ"ל שנערך לכבוד קאמייקא בירושלים.

זיהוי המכותב של איגרת תשיח כקאמייקא יוכל להסביר את הקשר בין שני חלקי האיגרת. רק אדם כקאמייקא שהיה יושב ראש ועד הסיוע ליהודים במלחמת הראשונה מחד, ועסקן יהודי ובעל השפעה תקשורתית בהקשרים שלטוניים ודיפלומטיים מאידך, יתאים להיות מכותב לאגרת כזו (כמובן, קאמייקא לא היה האדם היחיד באותה תקופה שהיה בעל יכולות כספיות וקשרים).

ומכאן אפשר להתקדם צעד נוסף: בהתכתבות עם עורך איגרות הרא"ה, ידידי הרב זאב נוימן, הוא העלה את האפשרות שהמכתב שפרסם קאמייקא בעיתונו ואיגרת תשיח הם למעשה אותו מכתב. לאור מה שכתבנו לעיל, הצעה זו נראית מבוססת למדי

ה.

אמנם השוואה מדוקדקת בין שתי האיגרות תבחין בשני שינויים ביניהן. שניהם בסוף בקשתו של הרב לסיוע כלכלי. האחד - התייחסותו הספציפית של הרב לסיוע

עבור 'שערי תורה', בבת עינו של הרב עד ליציאתו לאירופה, קיימת רק במכתב בידיש אך לא באיגרת תשיח. השני - המשפט התמוה בקטיעתו: "אחינו היראים בא" ומוסדיהם הינם נתונים בצרה כפולה" מובן רק באיגרת תשיח: "אחינו היראים בא" ומוסדיהם הנם נתונים בצרה כפולה, כי שפע הכסף הולך על ידי אחינו המודרניים, וכמובן הם חסים ביותר על מוסדיהם העשויים לפי רוחם". כלומר, תלונתו של הרב שגם כאשר מגיעות תרומות לנזקקים בארץ ישראל הן מועברות לאו דוקא ל'אחינו היראים', ומכאן צרתם הכפולה. נראה שקאמייקא השמיט את פירוט הצרה הכפולה, אולי כדי לא להרתיע תורמים פוטנציאליים, ואולי כדי להימנע ממאבקים מיותרים בארצות הברית. אמנם מהשוואה בין שתי האיגרות ניתן לראות כי איגרת תשיח עומדת בפני עצמה גם ללא ההתייחסות ל'שערי תורה', ולכן ניתן לשער שמדובר בתוספת מאוחרת מעט למכתב.

1.

מכל השתלשלות הכתובים כאן ניתן לראות באיגרת תשיח טיוטת מכתב שנשמרה בין כתבי הרב קוק. עובדה זו תסביר את אלמוניותו הזמנית של המכתב, ואת השינויים הנוספים באיגרת לפני שליחתה. ייתכן שמנגנון העתקי המכתבים של הרב¹⁰ לא תפקד כיאות בשלביה הראשונים של מלחמת העולם הראשונה.

בעריכתו את איגרות הראי"ה ח"ב הבחין הרצי"ה שאיגרות תשכב ו-תשכד זהות עם שינויים קלים, וכך גם איגרות תשכג ו-תשכה. כעורך הוא בחר לפרסם את כל האיגרות, בהוסיפו הערת שוליים בפתחה לכל אחד מזוגות האגרות: "אע"פ שאח"כ בס' תשכד נשתנה סגנון המכתב, לא הוזז ממקומו גם נוסח זה, שמתוך שניהם נראה מה שהשתנה"¹¹. נראה אם כן שהיחס בין שתי האיגרות שבהן עסקנו צריך להיות דומה ליחסו של הרצי"ה קוק לשני צמדי האיגרות תשכב-תשכה.

אם אכן כך, וסייענו בזיהוי מכותב נוסף במכותבי הראי"ה, והיה זה שכרנו.

10 שהחל כבר בשנת התרס"ז. ראו הקדמתו של הרצי"ה קוק לאיגרות הראי"ה א, עמ' 1.

11 איגרות הראי"ה ב, ירושלים תש"ו, עמ' שכ, וכך בניסוח זהה בהערה בעמ' שכא.

